Sarah Gordon, sygordon@gmail.com

A Time to Mourn?
Four Responses to the Destruction of the Temple

I. *Zecher l'Churban* - Remembering the Destruction

1. Talmud Bavli, Bava Batra 60b: Our Rabbis taught: When the Temple was destroyed for the 2nd time, large numbers in Israel became ascetics, binding themselves neither to eat meat nor to drink wine. R' Joshua got into conversation with them and said: My sons, why do you not eat meat nor drink wine? They replied: Shall we eat meat which used to be brought as an offering on the altar, now that this altar is no longer in operation? Shall we drink wine which used to be poured as a libation on the altar but now no longer? He said to them: If that is so, we should not eat bread either, because the meal offerings have ceased. They said: We can manage with fruit. (He said) We should not eat fruit either, because there is no longer an offering of first fruits! (They said) Then we can manage with other fruits. (He said) But, we should not drink water, because there is no longer any ceremony of the pouring of the water. To this they could find no answer, so he said to them: My sons, come and listen to me. Not to mourn at all is impossible because the blow has fallen. To mourn too much is also impossible, because we do not impose on the community a hardship which the majority cannot endure...	**1. תלמוד בבלי, בבא בתרא ס:** ת"ר: כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: א"כ, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר - שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה... אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט. וכמה? אמר רב יוסף: אמה על אמה. אמר רב חסדא: כנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט... עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט ... שנאמר: +תהלים קלז+ אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'. מאי על ראש שמחתי? אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שבראש חתנים...

The sages therefore have decreed this: A man may plaster his house, but he should leave a little bare. How much should this be? R' Yosef says, a cubit squared. R' Hisda said: It must be by the door. A man can prepare a full course banquet but he should leave out an item or two... A woman can put on all her jewelry, but leave off one or two... For so it says, "*If I forget thee, O Jerusalem, let my right hand forget, let my tongue cleave to the roof of my mouth, if I do not place Jerusalem above my chief joy.*" (Tehillim 137). What is meant by "my chief joy"? R' Isaac says: This is symbolized by the burnt ashes which we place on the head of a bridegroom...	

II. *Zecher l'Mikdash* - Remembering the Temple

a. **The *Takkanot* (enactments) of R' Yochanan ben Zakkai**

2. Talmud Bavli, Rosh Hashanah 30a: Originally, the Lulav was taken in the Temple all seven days, and in the provinces only one. When the Temple was destroyed, R' Yochanan ben Zakai instituted that the lulav be taken in the provinces all seven days in remembrance of the Temple and that the entire Day of Waving should be forbidden (from eating the new crop of grain). From where do we know that we must make a remembrance for the Temple? For the pasuk says: "... *for they call you 'the discarded one', saying 'she is Zion and there are none who seek her*" (Yirmiyahu 30). From here it is implied that she requires seeking.	**2. תלמוד בבלי, ראש השנה ל.** משנה. בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש, ושיהא יום הנף כולו אסור. גמרא. ומנלן דעבדינן זכר למקדש? דאמר קרא +ירמיהו ל+ "כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה", מכלל דבעיא דרישה.

3. Talmud Bavli, Menachot 68b: From the time that the Temple was destroyed, Rabban Yoḥanan ben Zakkai instituted that partaking from the new crop on the day of waving the *omer* is completely prohibited. What is the reason for this? It is that soon the Temple will be rebuilt, and people will say: "Last year, when there was no Temple, didn't we eat of the new crop as soon as the eastern horizon was illuminated? Now, too, let us eat the new grain at that time." And they would not know that last year, when there was no Temple, the illuminating of the eastern horizon permitted one to eat the new grain immediately, but now that the Temple has been rebuilt and there is an *omer* offering, it is the *omer* that permits the consumption of the new grain.	**3. תלמוד בבלי, מנחות סח:** משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור מאי טעמא? מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו "אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח? השתא נמי ניכול." ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר האיר מזרח מתיר והשתא דאיכא עומר עומר מתיר

4. Mishnah Rosh Hashanah 4:1 When Rosh HaShana occured on Shabbat, they would sound the shofar in the Temple but not in the rest of the country. After the Temple was destroyed, Rabban Yohanan ben Zakkai instituted that the people should sound the *shofar* (on Shabbat) in every place where there is a court.	**4. משנה ראש השנה ד:א** יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תוֹקְעִים, אֲבָל לֹא בַמְּדִינָה. מֻשְׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ תוֹקְעִין בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין.
5. Talmud Bavli, Rosh Hashanah 29b The Sages taught: Once Rosh HaShana occurred on Shabbat, and all the cities gathered (in Yavne). Rabban Yohanan ben Zakkai said to the sons of Beteira: Let us sound the *shofar*. They said to him: Let us discuss. He said to them: First let us sound it, and afterward, let us discuss. After they sounded the *shofar*, the sons of Beteira said to Rabban Yohanan ben Zakkai: Let us now discuss. He said to them: The horn has already been heard in Yavne, and one does not refute a ruling after action.	**5. תלמוד בבלי, ראש השנה כט:** תָּנוּ רַבָּנַן: פַּעַם אַחַת חָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְהָיוּ כל הֶעָרִים מִתְכַּנְּסִין. אָמַר לָהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִבְנֵי בְתֵירָה: נִתְקַע! אָמְרוּ לוֹ: נָדוּן. אָמַר לָהֶם: נִתְקַע, וְאַחַר כָּךְ נָדוּן. לְאַחַר שֶׁתָּקְעוּ, אָמְרוּ לוֹ: נָדוּן! אָמַר לָהֶם: כְּבָר נִשְׁמְעָה קַרְנָן בְּיַבְנֶה, וְאֵין מְשִׁיבִין לְאַחַר מַעֲשֶׂה.

b. Other examples of *Zecher l'Mikdash*

6. Talmud Bavli, Menachot 66b Abaye said: It is a mitzva to count days, and it is also a mitzva to count weeks. The Sages of the study hall of Rav Ashi counted days and they also counted weeks. Ameimar counted days but not weeks, saying it is performed only in commemoration of the Temple.	**6. תלמוד בבלי, מנחות סו:** אמר אביי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי, אמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר זכר למקדש הוא:

7. Pesach Haggadah: In memory of the Temple according to Hillel. This is what Hillel would do when the Temple existed: He would wrap the matsa and *marror* and eat them together, in order to fulfill what is stated, (Numbers 9:11): "You should eat it upon matsot and *marrorim*."	**7. הגדה של פסח:** זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל. כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם: הָיָה כּוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ.

c. Making the ideological switch

8. Avot DeRabbi Natan, ch. 4 Once, Rabban Yochanan ben Zakkai was leaving Jerusalem with Rabbi Yehoshua following him, and he saw the Temple in ruins. R' Yehoshua cried out: "Woe to us, for it lies in ruins, the place where atonement was made for Israel's sins!" Rabban Yochanan ben Zakkai responded: "My son, do not grieve for we have another form of atonement that is similar. And what is it? Acts of loving-kindness, as it is written (Hoshea 6:6): 'I desire loving-kindness and not sacrifice.'"	**8. אבות דרבי נתן, ד** פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב [אר״י אוי לנו על זה שהוא חרב] מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א״ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ״ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח

9. Talmud Bavli, Yoma 85b: R' Akiva said: Fortunate are you, O Israel! Before Whom do you purify yourselves? Who purifies you? Your Father in Heaven. As it says: *"I will sprinkle pure water upon you, and you shall be purified."* And it also says: *"The mikveh of Israel is Hashem.* Just as a mikvah purifies the contaminated, so does the G-d purify Israel.	**9. תלמוד בבלי, יומא דף פה:** אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר +יחזקאל לו+ "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" ואומר +ירמיהו יז+ "מקוה ישראל (ה')" מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

d. Two types of mourning: Looking forward and looking back

10. Rav Soloveitchik, Notes of Lectures to Sukkah, 41a (recorded by R' Herschel Reichman) ...There are two aspects to *Zecher l'Mikdash*, remembering the Temple: 1. Mourning rituals remembering the Temple, which we see in the Gemara in Bava Batra (60b), learned from the *pasuk* of "*If I forget Jerusalem, let my right hand wither*" (Tehillim 137). 2. A law to remember the Mitzvot connected with the Temple, and to keep the Temple fixed in our hearts as it was when it was built. These laws are learned from the *pasuk* of "*she is Zion, there are none who seek her*" (Yirmiyahu 30). This is not focusing on past mourning but focusing on the future when the Temple will be rebuilt This dual aspect of remembrance is hinted to in the *pasuk* in Megillat Eicha: "*Yerushalayim remembers in the days of her affliction and of her miseries all her pleasant things that she had in the days of old*" (Eicha 1:7). "*Days of her affliction*" - this is the destruction and our mourning over it. "*All*	**10. רשימות שיעורים שנאמרו ע"י מרן רבנו יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, סוכה מא.** ונראה שבזכר למקדש יש שני דינים: א) הלכות אבילות זכר למקדש, זוהי הגמ' בב"ב, היסוד של דינים אלו נלמד מהפסוק "אם אשכחך ירושלים" והוא לזכור ירושלים כפי שהיתה ולהתאבל על חורבנה. ב) דין לזכור את המצוות הקשורות למקדש - היינו להעלות על לבנו את המקדש כשיהיה בבניינו, ב"ב, וזוהי הסוגיא שלפנינו. יסוד דינים אלו מהפסוק "ציון היא דורש אין לה", אין בכך חלות אבילות על העבר, אלא קיום על שם העתיד לבא כשהמקדש יבנה. ויתכן שזכר כפול זה מרומז בקרא במגילת איכה "זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם". "ימי עניה ומרודיה" - היינו החורבן והאבילות עליו. "כל מחמדיה" - היינו המצוות שנתקיימו במקדש מאז ואנו מקיימים אותן עתה ע"ש המקדש כשיהיה בבניינו.

the pleasant things" - these are the Mitzvot that were kept in the Temple and that we fulfill now in preparation for the Temple that will be rebuilt.	

III. The Approach of Rav Yochanan ben Zakkai: A Time to Move On?

11. Rabbi Binyamin Lau, The Sages, Volume 2, p. 10:
Rabbi Yochanan ben Zakkai is commonly depicted as trying simultaneously to forge two opposing paths. The first, which might be called "*in memory of the Temple*," places primary importance on the past by urging the people to recall the Temple at each significant moment in their personal and national lives. The second, which may be called "*life without a Temple*," advocated moving forward with all aspects of religious life, despite the loss of Judaism's central place of worship.

12. Talmud Bavli, Gittin 56b Vespasian then said to Rabban Yochanan ben Zakkai: I will be going to Rome to accept my new position, and I will send someone else in my place to continue besieging the city and waging war against it. But before I leave, ask something of me that I can give you. Rabban Yochanan ben Zakkai said to him: Give me Yavne and its Sages and do not destroy it, and spare the dynasty of Rabban Gamliel and do not kill them as if they were rebels, and lastly give me doctors to heal Rabbi Tzadok. Rav Yosef read the following verse about him, and some say that it was Rabbi Akiva who applied the verse to Rabban Yochanan ben Zakkai: "I am the Lord…Who turns wise men backward and makes their knowledge foolish" (Isaiah 44:25), as he should have said to him to leave the Jews alone this time.	**12. תלמוד בבלי, גיטין נו:** אֲמַר לֵיהּ מֵיזָל אָזֵילְנָא וְאִינָשׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדַּרְנָא אֶלָּא בָּעֵי מִינַּאי מִידֵּי דְּאֶתֵּן לָךְ אֲמַר לֵיהּ תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ וְשׁוּשֵׁילְתָּא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְאָסְוֹתָא דְּמַסַּיְּין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק קְרִי עֲלֵיהּ רב יוֹסף וְאִיתִּימָא רבִּי עֲקִיבָא מֹשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל אִיבְּעֵי לְמֵימַר לֵיהּ לְשַׁבְּקִינְהוּ הָדָא זִימְנָא

IV. The Approach of Rabbi Akiva: Combining Hope with Action

13. Talmud Bavli, Makkot 24b	**13. תלמוד בבלי, מכות כד:**
Again it happened that Rabban Gamliel, Rabbi Elazar ben Azaria, Rabbi Joshua and Rabbi Akiva went up to Jerusalem. When they reached Mt. Scopus, they tore their garments. When they reached the Temple Mount, they saw a fox emerging from the place of the Holy of Holies. The others started weeping; Rabbi Akiva laughed. The Rabbis asked Rabbi Akiva: "Why are you laughing?" Rabbi Akiva asked the Rabbis: "Why are you weeping?" The Rabbis said to Rabbi Akiva: "A place [so holy] that it is said of it, 'the stranger that approaches it shall die,' and now foxes traverse it, and we shouldn't weep?" Rabbi Akiva replied: "That is why I laugh. For it is written, 'I shall have bear witness for Me faithful witnesses--Uriah the Priest and Zechariah the son of Jeberechiah.' Now what is the connection between Uriah and Zechariah? Uriah was [in the time of] the First Temple, and Zechariah was [in the time of] the Second Temple! But the Torah makes Zachariah's prophecy dependent upon Uriah's prophecy. With Uriah, it is written: 'Therefore, because of you, Zion shall be plowed as a field; [Jerusalem shall become heaps, and the Temple Mount like the high places of a forest.]' With Zachariah it is written, 'Old men and women shall yet sit in the streets of Jerusalem.' "As long as Uriah's prophecy had not been fulfilled, I feared that Zechariah's prophecy may not be fulfilled either. But now that Uriah's prophecy has been fulfilled, it is	שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו (**במדבר א, נא**) והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב (**ישעיהו ח, ב**) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב (**מיכה ג, יב**) לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'] בזכריה כתיב (**זכריה ח, ד**) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו:

certain that Zechariah's prophecy will be fulfilled." With these words they replied to him: "Akiva, you have consoled us! Akiva, you have consoled us!"	

14. Zechariah, 8: (4) "Thus said Hashem, Old men and old women will once again sit in the streets of Jerusalem, each with his staff in his hand because of advanced age. And the streets of the city will be filled with boys and girls playing in its streets.	**14. זכריה פרק ח** (ד) כה אמר ה' צבאות עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרב ימים: (ה) ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה:

15. Jerusalem Talmud, Ta'anit, 4:5 Rabbi Shimon bar Yochai taught: Akiva, my master, would interpret the following verse: "A star has arisen from Jacob..." (Numbers 24:17). Rabbi Akiva, when he saw Bar Kochba, would say: This is the King Messiah. Rabbi Yochanan ben Toreta said to him: "Akiva! Grass will grow on your cheeks, and the Messiah will not yet have come!"	**15. תלמוד ירושלמי תענית ד:ה** תַּנֵּי רִבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי. עֲקִיבָה רִבִּי הָיָה דוֹרֵשׁ דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב. דַּרִךְ כּוֹזְבָּא מִיַּעֲקֹב. רִבִּי עֲקִיבָה כַּד הֲוָה חָמִי בַּר כּוֹזְבָּה הֲוָה אָמַר. דֵּין הוּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא. אָמַר לֵיהּ רִבִּי יוֹחָנָן בַּר תּוֹרְתָּא. עֲקִיבָה. יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בַּלְחָיֶיךָ (וְאַדְיָין) [וְעַדְיָין] בֶּן דָּוִד [לֹא] יָבֹא.

16. Avot D'Rabbi Natan 6:2 What were Akiva's beginnings? It is said: Up to the age of forty, he had not yet studied a thing. One time, while standing by the mouth of a well in Lydda, he inquired, "Who hollowed out this stone?" and was told, "Akiva, haven't you read that 'water wears away stone' (Job 14:19)? - it was water falling upon it constantly, day after day." At that, Rabbi Akiva asked himself: Is my mind harder than this stone? I will go and study at least one section of Torah.	**16. אבות דרבי נתן ו:ב** מה היה תחילתו של רבי עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לא המים שתדיר [נופלים] עליה בכל יום אמרו [לו] עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים. מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה.

17. Talmud Bavli, Yevamot 62b They said by way of example that Rabbi Akiva had twelve thousand pairs of students in an area of land that stretched from Gevat to Antipatris in Judea, and they all died in one period of time, because they did not treat each other with respect. And the world was desolate of Torah until Rabbi Akiva came to our Rabbis in the South and taught his Torah to them. This second group of disciples consisted of Rabbi Meir, Rabbi Yehuda, Rabbi Yosei, Rabbi Shimon, and Rabbi Elazar ben Shamua. And these are the very ones who upheld the study of Torah at that time.	**17. תלמוד בבלי יבמות סו:** אָמְרוּ: שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף זוּגִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא מִגְּבָת עַד אַנְטִיפְרַס, וְכוּלָּן מֵתוּ בְּפֶרֶק אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה לָזֶה. וְהָיָה הָעוֹלָם שָׁמֵם, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם וּשְׁנָאָהּ לָהֶם: רַבִּי מֵאִיר, וְרַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן , וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְהֵם הֵם הֶעֱמִידוּ תּוֹרָה אוֹתָהּ שָׁעָה.

V. Tisha Be'Av: Maintaining Hope in a Time of Despair

18. Rabbi Y.D. Soloveitchik, Out of the Whirlwind: Essays on Mourning, Suffering and the Human Condition, "*Aveilut Yeshanah and Aveilut Chadashah*".

...No matter how difficult times are, no matter how great the loss is, however dreary and bleak the present seems, the future shines with a brilliant glow full of promise. The messianic hope has never vanished; the people have never been enveloped by the dark night of despair. While the Temple was being consumed by the purple flames of destruction, R. Yohanan ben Zakkai was already planning the future redemption. He introduced *takkanot zekher la-mikdash*, ritual reminders that although we have lost a Temple built by human hands, we will instead find a sanctuary constructed by the Divine hand, "... the sanctuary, O Lord, which Thy hands have established" (Ex. 15:17). The more intense the callousness, the drearier the boredom, the more cruel and ruthless were the Roman edicts of religious persecution - the louder Rabbi Akiva used to laugh at the dismal, detestable present and the stronger was his faith in the future (Makkot 24b)...